

культурні цінності. Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 10.02.1988 № 5396-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5396-11#Text> (дата звернення 09.12.2023).

9. Рекомендації про охорону рухомих культурних цінностей, генеральної конференції Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), 24.10-28.11.1978 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu78019?an=2&ed=1978_10_24 (дата звернення 09.12.2023).

10. Рекомендації Комісії 75/65/ЄЕС «Для держав-членів про захист архітектурної і природної спадщини» від 20 грудня 1974 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_997#Text (дата звернення 09.12.2023).

Наук. керівн.: Артюх В. О., канд. філос. наук, доцент

Федоров Влад

ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті акцентовано увагу на профілактиці злочинності серед неповнолітніх. Розгляд статистики, яка свідчить, що кількість злочинів та протиправних дій вчинені неповнолітніми, постійно зростає. Профілактика злочинів неповнолітніх має бути спрямована в першу чергу на недопущення правопорушень, усунення причин злочинності.

Ключові слова: *злочинність неповнолітніх, профілактика злочинності.*

Сучасний стан проблеми злочинності серед неповнолітніх під час військової агресії РФ, активізація діяльності організованих злочинних груп й втягнення до їх діяльності неповнолітніх. — є досить актуальною темою сьогодення та найбільш небезпечною проблемою для суспільства. Про це «свідчать показники кількості організованих груп та злочинних організацій за участю неповнолітніх: 2016 р. – 5; 2017 р. – 8; 2018 р. – 7; 2019 р. – 6; 2020 р. – 3; 2021 р. – 14, за 6 місяців 2022 р. – 8, які описує у своїх дослідженнях Ковальчук А.Ю., начальник відділу дослідження проблем

протидії кіберзлочинності та загрозам інформаційній безпеці Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, доктор юридичних наук та доцент Коцюбинська Ю.М., науковий співробітник НДЛ кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України у роботі «Війна як детермінанта зростання рівня злочинності серед неповнолітніх в Україні» [1].

У час коли багато дітей «вимушено стають сиротами/напівсиротами, позбавляються батьківського піклування, домівки, необхідних умов для навчання та життя, на жаль, стає очікуваним поширення злочинності серед неповнолітніх та/або за їх участю», зазначає автор наступного дослідження Багаденко І.П., начальник 2-го науково-дослідного відділу НДЛ кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник у роботі «Кримінальні правопорушення серед неповнолітніх в умовах війни». «Так, серед вчинених неповнолітніми у 2018 році (січень-липень) 1679 кримінальних правопорушень проти власності 1344 становлять крадіжки. У 2019 році таке співвідношення становило 1039 крадіжок серед 1305 кримінальних правопорушень проти власності; у 2020 році – 867 крадіжок серед 1126 кримінальних правопорушень проти власності; у 2021 році – 795 крадіжок серед 980 кримінальних правопорушень проти власності; у 2022 році – 299 крадіжок серед 358 кримінальних правопорушень проти власності» [2].

Проблеми внутрішньої міграції в країні, підвищення рівня безробіття населення, психолого-моральний занепад людей – це чинники котрі впливають на потенційне зростання неправомірної, злочинної діяльності. Як зазначено у в Інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта України в умовах воєнного стану» за 2022 рік «...одним із напрямів діяльності працівників психологічної служби є просвітницька й профілактична робота з подолання злочинності серед неповнолітніх» [3].

Відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 3 КПК України, неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Щодо віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, то, як відомо, у ч. 1 ст. 22 Кримінального кодексу України говориться про те, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким на момент учинення злочину виповнилося 16 років. У ч. 2 зазначеної статті передбачається знижений вік кримінальної відповідальності (14 років) за вчинення злочинів, вичерпний перелік яких міститься у ч. 2 ст. 22 ККУ [4].

Заходи превентивного впливу, тобто запобігання злочинності неповнолітніх та зниження кількості серед них і їхнє соціальне і моральне одужання. Цільові заходи для запобігання злочинності серед неповнолітніх орієнтовані на різноманітні сфери суспільства. Вони включають підвищення соціального захисту сімей з дітьми, допомогу дітям-сиротам та дітям-інвалідам, реформування освітньої системи, адекватне фінансування роботи вчителів і вихователів. Ці заходи націлені на розв'язання конфліктів і стабілізацію різних сфер життя — соціально-економічних, політичних, морально-психологічних та правових відносин у державі та суспільстві.

Важливу роль у цьому процесі відіграють освітні заклади, центри творчості для молоді, спортивні гуртки, які організують розваги для підлітків. Також необхідно враховувати можливості громадських організацій, наприклад, екологічних та освітніх, у боротьбі зі злочинністю серед неповнолітніх. Виховання поваги до культурної спадщини та національних цінностей є також дуже важливим аспектом.

До спеціально-кримінологічних заходів відносяться дії, спрямовані на зменшення впливу криміногенних чинників та уникнення антисуспільної мотивації серед неповнолітніх. Урядові органи, такі як Міністерство молоді та спорту, Міністерство освіти і науки, поліція, освітні заклади соціальної реабілітації та центри здоров'я, утворюють основу для реалізації цих заходів.

Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009 роки, схвалена Урядом, передбачає заходи, спрямовані на запобігання злочинності серед дітей та підлітків. Ця програма включає розробку матеріалів з запобігання бездоглядності дітей, проведення соціальних та правових рейдів для захисту дітей, уникнення безпритульності та впливу на дітей, які вживають алкоголь, наркотики або психотропні речовини. На жаль, контроль за продажем алкоголю та тютюну неповнолітнім залишається проблемою [5].

Програми профілактики злочинності серед неповнолітніх розробляються на основі різних теорій злочинності, залучаючи кримінологів, соціальних працівників і фахівців з різних міністерств. Ці програми спрямовані на конкретні групи або індивідуальних осіб. Особлива увага зосереджується на проблемах виховання у родинах з недостатніми виховними навичками батьків, що може впливати на поведінку дітей.

Одні з програм орієнтовані на покращення спілкування в родині, навчають батьків вирішувати конфліктні ситуації та стежити за дітьми, у той час, як інші ставлять за мету поліпшення дозвілля молоді. Кримінологи вважають, що неструктуроване дозвілля може сприяти злочинності, тоді як організоване дозвілля може утримати молодь від делінквентної поведінки.

Програми також спрямовані на інформування про шкідливість наркотиків, виклик остраху перед негативними наслідками вживання наркотиків, навчання відповідати тиску від товаришів та уникати негативних впливів.

Велика кількість програм спрямована на позитивну зміну поведінки тих підлітків, імовірність перетворення яких на злочинців є досить високою. Це насамперед ті, хто вже «мав справу» з правоохоронними органами, підлітки, чий батьки або вони самі зловживають наркотиками чи алкоголем, діти, які втекли з дому внаслідок жорстокого поводження з ними, мають

погані оцінки з двох або більше шкільних дисциплін, злісні прогульники уроків.

Профілактика злочинності серед неповнолітніх включає різноманітні стратегії та підходи, спрямовані на попередження протиправної поведінки у цій групі населення. Заклади освіти відіграють важливу роль у цьому процесі, зокрема, шляхом спрямування діяльності на осіб із виявленою агресивністю, дезадаптацією чи психопатологією у ранньому віці. Також важливе перегляд навчального процесу в ЗЗСО, де недостатньо забезпечено належну соціалізацію молоді.

Однією з найбільш критичних справ є розробка і реалізація національних програм протидії тютюнопалінню, вживанню алкоголю та наркотиків, що поки не є достатньою у багатьох державах. Додатковою складовою стає підтримка позитивної поведінки, яка зараз недостатньо використовується у профілактичних заходах [6].

Дотримання законодавчих норм, які регулюють захист дітей, є важливою складовою для всіх суб'єктів профілактики злочинності серед неповнолітніх.

Щодо рівнів профілактики злочинності, існують різноманітні підходи. Одна з точок зору, яку запропонував О. М. Яковлев, виділяє три рівні профілактики: загальносоціальний, у соціальних групах і колективах, та індивідуальний.

Г. А. Аванесов розглядає різні типи профілактики злочинності, відображаючи різні аспекти та напрями цієї роботи. Він виділяє загальну, спеціальну, індивідуальну, моральну, кримінально-правову, кримінологічну та спеціальну профілактику.

Загальна профілактика спрямована на розвиток суспільства та усунення причин злочинності, тоді як індивідуальна орієнтована на рівні психологічного впливу на окрему особистість.

Спеціально-кримінологічна профілактика — це система заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, організованих органами та організаціями, відповідальними перед законом. Її мета — усунення причин злочинності та негативного впливу, що може спричинити порушення.

Щодо індивідуальної профілактики, це система організованого впливу на свідомість, почуття та волю окремої особистості з метою уникнення негативного впливу та формування позитивних якостей і законослухняної поведінки.

У профілактиці злочинності визначають чотири основні напрямки: ранню, безпосередню, під час вчинення злочину та профілактику рецидиву. Рання профілактика спрямована на уникнення впливів, які можуть призвести до злочинної поведінки. Безпосередня орієнтована на тих, у кого вже є негативні тенденції до порушень. Профілактика під час вчинення злочину спрямована на тих, хто порушив закон і зазнає його наслідків. Профілактика рецидиву націлена на уникнення повторних порушень серед тих, хто має минулі кримінальні факти. За різними критеріями (соціальним рівнем, обсягом, територіальним масштабом, суб'єктами і об'єктами впливу) профілактичні заходи поділяються на загальні, спеціальні та індивідуальні.

Загальні спрямовані на позитивний розвиток соціально-економічної системи для зниження рівня злочинності [7].

Спеціальні надають вплив на конкретні групи або ситуації, які сприяють порушенням.

Індивідуальні заходи орієнтовані безпосередньо на окрему особу з урахуванням її потенційних тенденцій до злочинності. Профілактичні заходи проти злочинності поділяють за територіальним масштабом та змістом. За територією це загальнодержавні, місцеві, відомчі та спрямовані на малі групи та на окремих осіб. Щодо змісту, виділяють економічні, соціальні, ідеологічні, технічні, організаційні та правові заходи. Економічні — це спрямованість на узгодження економічних сфер для зменшення

кримінальних наслідків. Соціальні заходи сприяють поліпшенню соціальних інститутів. Ідеологічні формують моральну свідомість. Технічні заходи — це технології, що перешкоджають небезпеці в суспільстві. Організаційні — спрямовані на зменшення кримінальних наслідків непрофесійної управлінської діяльності. Правові включають правила, які запобігають умовам для злочинів та стимулюють дії, що перешкоджають їм. Органи влади грають ключову роль у цій діяльності. «Серед суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх особливе місце належить органам Національної поліції, які не лише самі здійснюють спеціальні попереджувальні заходи, а й забезпечують взаємодію з виконання таких заходів іншими спеціальними органами та установами, створюють для цієї діяльності відповідні умови та використовують їхні можливості» [8].

На виконання Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. № 673 (зі змінами), та відповідно до Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1049 (зі змінами), з метою реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності та надання підтримки громадським організаціям у 2024 році для реалізації проєктів національно-патріотичного виховання Міністерство молоді та спорту України оголосило конкурс з визначення проєктів національно-патріотичного виховання, розроблених інститутами громадянського суспільства, для реалізації яких надається фінансова підтримка у 2024 році [9].

Комплексна система із запобігання злочинності та профілактики негативних проявів поведінки. Проблемі залучення дітей і молоді до

неформальних рухів, до участі у заходах і проєктах з національно-патріотичного виховання має стати необхідністю для створення умов з підготовки фахівців з проблем українського патріотизму.

На профілактику правопорушень неповнолітніх значний вплив має правове виховання дітей у сім'ї, яке нині в Україні проводиться недостатньою мірою. Зміст правового виховання та вплив такого виховання на правову культуру сьогодні є нагальними питаннями, що потребують додаткового дослідження.

Список використаних джерел та літератури

1. Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів): матеріали наук.-практ. круглого столу, м. Київ, 7 верес. 2022 р. Київ, 2022. С. 73–77. URL: <http://surl.li/oyqsr> (дата звернення: 05.01.2024)

2. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Головна - Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravorogushennya-2> (дата звернення: 06.01.2024).

3. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інформаційно-аналітичний збірник*. Київ, 25. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення: 04.01.2024).

4. Кримінальний кодекс України: чин. законодавство зі змін. та допов. станом на 17 січ. 2012 р.: (офіц. текст). Київ: Паливода А.В., 2012. 216 с.

5. Гусак А. Правові норми профілактики злочинності неповнолітніх правопорушників. *Право та державне управління*. 2023. № 1. С. 144–150. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/21.pdf (дата звернення: 02.01.2024)

6. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: у трьох кн. Київ: Ін Юре, 2008. Т. 3: Практична кримінологія. 320 с. URL: <http://librarium.freehostia.com/librarium-freehostia-com-курс-сучасної-української-кримінології-закалюк-книга-2-librarium-freehostia-com.html> (дата звернення: 20.12.2023).

7. Міжнародні стандарти з профілактики вживання наркотиків /files/mijnarodni-standarti-z-profilaktiki-281-29.pdf. Vienna.

38 с. URL: <https://udpu.edu.ua/images/news/old/2018/09/06/3742/files/mijnarodni-standarti-z-profilaktiki-281-29.pdf> (дата звернення: 08.01.2024)

8. Chekmarova I. M. Individual prevention in the system of juvenile crime prevention. *South Ukrainian Law Journal*. 2022. No. 1-2. P. 182–186. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.32> (date of access: 06.01.2024).

9. Міністерство молоді та спорту України. Оголошено конкурс проектів із національно-патріотичного виховання на 2024 рік. *Головна | Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/news/oholosheno-konkurs-z-vyznachennia-proektiv-npv-rozroblenykh-instytutamy-hromadianskoho-suspilstva-dlia-realizatsii-iakykh-nadaietsia-finansova-pidtrymka-u-2024-rotsi> (дата звернення: 06.01.2024).

10. Литвинов О. Методи профілактики злочинів : Вісник Кримінологічної асоціації України. *Вісник Кримінологічної асоціації України – офіційний сайт*. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/metodi-profilaktiki-zlochiv/> (дата звернення: 06.01.2024).

Наук. керів.: Федоров І. О.